

Жана Попова. Градът като сцена за послания и внушения в „София: идеология, градоустройство и живот през социализма“ на Елица Станоева
с. 185-190

**ГРАДЪТ КАТО СЦЕНА ЗА ПОСЛАНИЯ И ВНУШЕНИЯ В „СОФИЯ:
ИДЕОЛОГИЯ, ГРАДОУСТРОЙСТВО И ЖИВОТ ПРЕЗ СОЦИАЛИЗМА“
НА ЕЛИЦА СТАНОЕВА**

ЖАНА ПОПОВА

**The city as a stage for messages and suggestions in ‘Sofia: Ideology, Urban
planning and Life under Socialism’ by Elitza Stanoeva**

Zhana Popova

Резюме: Рецензия на книгата “София: идеология, градоустройство и живот през социализма“ на Елица Станоева

Ключови думи: град, градоустройство, социализъм, пропаганда

Abstract: Book review on the book ‘Sofia: Ideology, Urban planning and Life under Socialism’ by Elitza Stanoeva

Key words: city, urban planning, socialism, propaganda

Книгата „София – идеология, градоустройство и живот през социализма“ е съставена от три части, всяка от които обхваща различни периоди от развитието на социализма. Да четем социализма през града или града през социализма е предизвикателство, което авторката **Елица Станоева** отправя към читателите. Книгата обаче предлага възможности за още различни прочити.

Например, още един прочит година по-късно след излизането ѝ през 2016 г. – е да проследим кой кога заличава определени места в града, които са превърнати в символи на предходните периоди от развитие на обществото. Смъртта на

сградите, тяхното никога-непострояване, раждането на една архитектурна утопия вместо друга или пък поколенческите сблъсъци в архитектурното виждане на града... това са само част от анализиранияте микросъбитията, които откриваме в книгата. Особено интересни са наблюденията за „случайността“ в градоустройствените решения, за внезапността в появата и изчезването на елементи от града. Книгата ни показва как **през понятието** може да се забравя. „Новата визия за социалистически град, акцентираща културните ирихи не само в плановете за бъдещо строителство, но и в третирането на реликвите от миналото, спрямо които се постановява „максимално запазване на съществуващите сгради-паметници на културата.“ (Станоева, 2016: 166). Но ключът е в разбирането за това каква е валидната по това време дефиниция за „паметник на културата“. Станоева казва, че тя включва „(...) главно археологически находки и поради това игнорира голям брой исторически сгради в района, чието елиминиране е препотвърдено от последвалите детайлни плановете за различните зони на центъра“ (Станоева, 2016: 166). Едно от достоинства на книгата е, че въпреки толкова прецизното навлизане в изследвания архивен корпус от документи, Елица Станоева не се изкушава да прави препратки към настоящето. Остава читателите си да правят паралелите. Книгата обаче съдържа още един анализ, който е интересен не само за интересуващите се от градските изследвания, но и за изследователите в полето на комуникацията, рекламата и пропагандата. От самото начало изследователката се интересува и чертае линията на изобразяване на връзката публичност-град-идеология-пропаганда. Как идеолози и архитекти обясняват на живеещите в града това, което правят? Дали въобще говорят на жителите на града или много повече се обръщат с пропагандни клишета към международните „наблюдаващи“ изграждането на социалистическия град?

Станоева показва един много интересен процес по време, когато трудно мислим за рекламата, сравнявайки я с днешните ѝ проявления – тя проследява и

анализира как реклама и пропаганда се съчетават в идеологическото осмисляне на консумативното поведение на гражданина.

Публичните възпоменания и юбилеите като агитпроп

Последователно е изграден анализ на връзката пропаганда-градоустройство-идеология, особено през 70-те години на миналия век. Интересни са изводите, които Станоева прави за една форма, която трудно ще приемем за ПР проява днес, но е част от регистъра на пропагандата тогава – **„публичните възпоменания“**. Станоева пише: *„В опит за маскиране на неговото необратимо приплъзване в атоматизираните клишета на демагогията митологичният потенциал на отминали основополагащи събития се впряга в поредица от публични възпоменания, които да освежат не само колективната памет, но и колективното съзнание за посока и цел.“* (Станоева, 2016: 162)

Друга форма на публичност е **юбилеят**: *„(...) юбилеите от 70-те и 80-те години образуват неспирна поредица от еднократни върхови точки в празничния речитатив, моделиран в калъпа на еднотипни тропи.“* (Станоева, 2016: 162).

Така 1300-годишнината се превръща във важно публично събитие, което формира града. Важен е паралелът, който авторката прави, между прагматичността и утопичността в документите, свързани с развитието на града. От книгата разбираме как „високият регистър“ на говоренето за юбилея се вписва в докладите с „битово-катастрофален регистър“, ако можем да ги наречем така: предупреждения за намаляване на ресурсите от питейна вода, което ще доведе до криза, редица екологични проблеми, недостатъчно развитите здравни и социални услуги. Сблъсъкът междуговоренето пред обществото и говоренето в партийните доклади е анализиран чрез реконструкцията на начините на изговаряне на града пред различни групи.

Авторката проследява още една линия на отношенията в града между различни групи в населението на столицата, които пропагандата трябва да изобрази: отношенията периферия-център. В периферията е замислено и изградено място, на което да бъдат настанени хората, движещи научно-техническия прогрес,

привлечени от различни селища от страната. Така се появява отделен район – Студентски град, чрез който градът трябва „(...) да удържи престижната си позиция на авангард в НРТ.“ (Станоева, 2016: 164).

Друго достойнство на книгата е във финото предаване на езика, който се използва през различните етапи на социализма, когато става дума за нормативното изразяване на идеологията чрез пропаганда. Така например през 70-те години на миналия век в плановете на градската управа говорят за „художествено-монументална украса“ (Станоева, 2016: 164) Изследването показва вниманието, което постепенно започва да се отделя за две много важни сфери за партийната политика за града – култура и изкуства. Анализирани са процесите след 1971 г., когато е проведен пленум за обсъждане на „архитектурния и художествения образ на София в съответствие с последните управленски програми“. Учреден е Фонд „Художествено оформление на София“.

Обществената дискусия като форма на реклама

В изследването си Станоева успява да открие една особена форма на процеса на правене на град или дори на процеса на измисляне на град – обществената дискусия. Проследени са теченията на редица специализирани издания и стенограми от тези събития, в които идеолозите на града трябва да го обяснят на живеещите в него. Постепенно обаче пропагандното говорене се превръща в своеобразна форма на реклама на едно минало спрямо безкрайното време на изграждането на светлото бъдеще. Архитектите в обществените си дискусии датират вътрешните периоди на различни идеологически тласъци по време на социализма чрез датирането на сградите и монументите си. „По това време първото поколение социалистически архитекти, които са били в челните редици на социалистическото преустройство на София през ранните години на народната република, вече не са активно ангажирани в процеса на планиране, а щафетата е поето от ново поколение урбанисти. При все това доайените на социалистическото градостроителство се ползват с идеологически безукорна

репутация, която придава тежест на професионалното им становище. Въпреки че те самите са били автори на проекти, разписващи значително разрушаване на предсоциалистически сгради, през първата половина на 70-те години много от тях стават яростни застъпници на опазването на архитектурните паметници както в пресата, така и в експертните обсъждания. (Станоева, 2016: 167)

Интересно е, че част от езика по време на тези обществени обсъждания напомня на рекламен слоуган. Например, съчетанието от „лиричност“, „човешки мащаб“ и „уют“.

Имплантиране на възпитанието

В цялото изследване Станоева представя хронологията на вписването на нормативното мислене за града и за *живеенето* в него. Така научаваме, че през 70-те години на миналия век Комитетът за изкуство и култура създава Програма за всенародно естетическо възпитание в НРБ. (Станоева, 2016: 171). Програмата трябва да изпълни двойна цел: обществено и личностно облагородяване, а с постановление е създаден национален комплекс „Художествено творчество, културна дейност и средства за масова информация“ към Комитета за изкуство и култура като „*надведомствен общественодържавен орган за ръководство, координация и контрол на работата на различните държавни ведомства, творчески съюзи и обществени организации.*“ Така свободното време на живеещите в града е обвързано с възпитание в естетически ценности.

Светлината като реклама на юбилея

Отбелязването на юбилеите като ритуали, които трябва да препотвърждават идеологическите върхове, утвърждава ново средство в пропагандния инвентар – осветлението. „*Програмата от мероприятия по художествените осветления в София, приета през юли 1974 г. включва ремонт на съществуващите илюминации на централни паметници и паметни сгради, како и нови осветителни съоръжения.*“ (Станоева, 2016: 180). Постепенно общественото

осветление в града е мислено като съчетание от „художествени ефекти и технически подобрения“.

Показателен е цитатът, който избира Станоева от изказване на тогавашния гл. архитект на София Владимир Роменски: *„Художествените осветления са ефикасно средство за психо-емоционални и естетически въздействия, сполучлив метод за познавателна и идейно-възпитателна дейност чрез изява на ценни исторически, архитектурни и монументални паметници.“* (Станоева, 2016: 180).

Разбира се, специално място е отделено на анализа на честването на пропагандата по време на честването на 1300-годишнината от основаването на българската държава, което променя града. Анализирани са сблъсъците между вижданията на Людмила Живкова за спонтанния израз на личността и партийния контрол по места върху всяка форма на самоинициатива. Анализът на обсъжданията и решенията за първите монументи и промени в града до последните страници показват умението на авторката да представи как идеологическите внушения намират израз в различни пространствени измерения и визуална пропаганда.

Книгата „София – идеология, градоустройство и живот през социализма“ на Елица Станоева представя безспорно едно от най-добрите български изследвания за града, което съдържа и анализ на историята на пропагандните внушения за социалистическия град.

Книгата “София: идеология, градоустройство и живот през социализма“ е издадена през 2016 г., от изд. „Просвета“.